

К. В. Годлевська
Інституту педагогічної освіти
і освіти дорослих НАПН України

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У статті проаналізовано визначення понять «компетентність», «професійна компетентність», «інформаційно-комунікаційні технології». Досліджено структуру поняття «професійна компетентність учителя». Розглянуто компоненти професійної компетентності майбутнього вчителя: мотиваційно-ціннісний, змістовий, діяльніший, особистіший і дослідницько-рефлексивний. Визначено засоби інформаційно-комунікаційних технологій та їх значення в підготовці майбутніх учителів початкових класів. Виділено педагогічні умови формування професійної компетентності майбутнього вчителя засобами інформаційно-комунікаційних технологій.

Ключові слова: компетентність, професійна компетентність, інформаційно-комунікаційні технології, ІКТ-компетентність, ІКТ-грамотність.

Постановка проблеми. Одним із перспективних напрямів удосконалення освіти в Україні є її інформатизація. Успіх цього процесу багато в чому залежить від компетентності педагогів у галузі інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), адже отримання дитиною освіти нової якості в умовах інформаційного суспільства неможливе без використання сучасних ІКТ у навчально-виховному процесі будь-якого навчального закладу. Реалії сьогодення є такими, що використання ІКТ у професійній педагогічній діяльності - важливий показник компетентності сучасного педагога, яка, у свою чергу, є одним із чинників підвищення якості освіти.

Аналіз актуальних досліджень. Питання професійно-педагогічної компетентності майбутнього вчителя досліджувалося в різноманітних аспектах. У працях Н. Бугаєць, В. Гриньової, О. Дубасенюк, В. Євдокимов, В. Лозової, І. Прокопенка, В. Сластьоніна, Г. Троцько та ін. значну увагу приділено розробці вимог до загальної педагогічної підготовки майбутніх учителів. Зміст педагогічної освіти досліджується в працях А. Бойко, І. Зязюні, З. Курлянд, П. Підласого, П. Підкасистого, С. Смирнова та ін. Умои формування особистості майбутнього вчителя, його професійної Ті педагогічної культури досліджувалися В. Гриньовою, І. Ісаєвим, Н. Кузьміною, А. Марковою, В. Радуллом, С. Сисоєвою, В. Сластьоніним, Я. Черньонковим та ін. Професійно-педагогічна компетентність як сукупність якостей, що

визначають ефективність професійної підготовки майбутнього фахівця, досліджувалась у працях Є. Бондаревської, Ф. Думко, І. Зимньої та ін.

Проблемам упровадження й ефективного застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) в освіті присвячено чимало теоретичних і експериментальних праць, вітчизняних і зарубіжних педагогів, психологів, дидактів, методистів, фахівців з комп'ютерної техніки, практичних працівників. Окремі питання цієї проблеми розкрито в працях В. Безпалька, В. Бикова, М. Варія, А. Верлана, Б. Гершунського, С. Гончаренка, Р. Гуревича, Ю. Дорошенка, О. Євсюкова, М. Жалдака, М. Кадемїї, М. Ковалю, М. Козяра, А. Кузика, В. Кухаренка, Ю. Маргуліса, Ю. Машбиця, Л. Мельнікова, П. Образцова, Є. Полат, І. Роберт, І. Рубан, С. Сисоєвої, П. Стефаненка, Н. Талізінї, О. Тихомирова, С. Трапезникова, А. Шматко, Г. Щербак та ін.

У дослідженнях і публікаціях цих та інших учених започатковано розв'язання нашої проблеми; на них ми будемо спиратися у своїй статті.

Мета статті - визначити організаційно-педагогічні умови застосування інформаційно-комунікаційних технологій у процесі формування професійної компетентності майбутніх учителів.

Виклад основного матеріалу. У наш час у науці відсутній однозначний підхід до визначення понять «компетентність», «професійна компетентність». Учені визначають професійну компетентність як певний психічний стан, що дозволяє діяти самостійно й відповідально, як оволодіння людиною здатністю й уміннями виконувати визначені професійні функції (А. Маркова); як професійну готовність і здатність суб'єкту праці до виконання задач і обов'язків щоденної діяльності (К. Абульханова); як наявність спеціальної освіти, глибокої загальної й спеціальної ерудиції, постійне підвищення власної науково-професійної підготовки (В. Зазикін та А. Чернишова); як потенційну готовність розв'язувати задачі зі знанням справи (П. Симонов). На думку науковців, показниками професійної компетентності є загальна сукупність об'єктивно необхідних знань, умінь і навичок; уміння правильно їх застосувати під час виконання своїх функцій; знання й прогнозування можливих наслідків певних дій; результат праці людини; практичний досвід; гнучкість методу; критичність мислення; а також професійні позиції, індивідуально-психологічні якості й акмеологічні інваріанти.

Найбільше визначень професійної компетентності, безумовно, стосуються досліджень у галузі професійної педагогічної компетентності. Так, Н. Кузьміна окреслює її як сукупність таких компонентів: спеціальна компетентність; методична компетентність у галузі способів формування

знань, умінь і навичок учнів; психолого-педагогічна компетентність; рефлексія професійної діяльності. Під професійною компетентністю, А. Хуторський розуміє сукупність ключових, базових і спеціальних компетентностей. Ключові компетентності - компетентності, необхідні для будь-якої професійної діяльності, пов'язані з успіхом особистості. Базові компетентності відображають специфіку педагогічної діяльності в межах вимог до системи освіти. Спеціальні компетентності, на думку вченого, відображають специфіку конкретної предметної та надпредметної сфер професійної діяльності. Дія визначення змісту кожної з компетентностей необхідна структура, обумовлена їх спільними функціями та роллю в освіті [5].

Ураховуючи результати наукових досліджень І. Беха, І. Зязюна, В. Крижко, Є. Павлютенкова, Н. Кузьміної, А. Маркової, І. Міщенко та ін. щодо структури професійної компетентності, можна виділити такі компоненти професійної компетентності майбутнього вчителя: мотиваційно-ціннісний, змістовий, діяльнісний, особистісний і дослідницько-рефлексивний.

Мотиваційно-ціннісний компонент забезпечує формування професійної спрямованості майбутнього вчителя, як педагога та як фахівця і включає мотиви, цілі, потреби в професійному навчанні, удосконаленні, самовихованні, саморозвитку. Він передбачає наявність інтересу до професійної діяльності, який характеризує потребу особистості в знаннях, оволодінні ефективними способами організації професійної діяльності.

Змістовий компонент професійної компетентності будується на основі класифікації змісту тематичних областей загальноосвітньої, психолого-педагогічної й предметної підготовки та зв'язків між ними, створюючи структурну модель професійної підготовки.

Діяльнісний компонент професійної компетентності характеризується сукупністю професійних умінь (гностичних, комунікативних, організаційних, дидактичних, проєктивних, конструктивних, управлінських); якостей, що зумовлює ефективність реалізації відповідних професійних функцій.

Істотне значення для продуктивної професійної діяльності майбутнього вчителя має особистісна складова професійної компетентності. Так, А. Деркач і Н. Кузьміна, визначаючи професійно важливі якості особистості як «прояв психологічних особливостей особистості, необхідних для засвоєння спеціальних знань, здібностей і навичок, а також для досягнення суспільно прийнятної ефективності в професійній праці», вважають, що такі якості містять у собі «інтелектуальні (мислення), моральні (поведінка), емоційні (почуття), вольові (здатність до самоврядування), організаторські (механізм діяльності) властивості». При цьому особливе значення для здійснення

професійної діяльності має не стільки рівень вираження цих окремих важливих властивостей особистості, скільки їх тісні й позитивні взаємозв'язки, завдяки яким виникає процес їх взаємопосилення [3, 51].

Дослідницько-рефлексивний компонент професійної компетентності припускає розробку функціональної моделі професійної підготовки, яку передбачається будувати на основі виділення функцій структурних компонентів у забезпеченні цілісності професійної компетентності. Цілісність і рівень професійної компетентності проявляється в рівні сформованості професійного педагогічного мислення майбутніх учителів інформатики [3, 52].

Професійна компетентність майбутнього вчителя забезпечується сформованою вказаних компонентів. Становлення кожного компоненту пов'язане з формуванням його характеристик і властивостей як частини цілісної системи.

У своїй статті ми прагнемо показати, що для формування професійної компетентності майбутнього вчителя доцільно й ефективно буде використовувати засоби інформаційно-комунікаційних технологій.

Поняття «інформаційно-комунікаційні технології» (ІКТ) не є однозначним. Узагалі ІКТ можна визначити як сукупність різноманітних технологічних інструментів і ресурсів, які використовуються для забезпечення процесу комунікації та створення, поширення, збереження й управління інформацією. Іншими словами, ІКТ складається з інформаційних технологій (ІТ), а також телекомунікацій, медіа-трансляцій, усіх видів аудіо й відеообробки, передачі, мережевих функцій управління й моніторингу.

До сучасних інформаційно-комунікаційних технологій навчання належать Інтернет-технології, мультимедійні програмні засоби, офісне та спеціалізоване програмне забезпечення, електронні посібники й підручники, системи дистанційного навчання (системи комп'ютерного супроводу навчання) та ін.

1. Інтернет-це джерело інформації, корисної з точки зору навчальної діяльності, її аналізу й оцінювання. Доступ до Інтернету надає можливість майбутньому вчителю підвищити рівень підготовки, якість знань і мотивацію.

2. Мультимедійні програмні засоби використовуються для імітації складних реальних процесів, ситуацій, візуалізації абстрактної інформації за допомогою динамічного представлення процесів, демонстрації фрагментів передач, фільмів, віртуальних екскурсій тощо.

3. Офісні програмні продукти (текстові та графічні редактори, програми підготовки презентацій, електронні таблиці тощо (тобто те, що входить у

пакет програм комп'ютера) використовуються для підготовки навчально-методичного матеріалу (шаблонів, діаграм, таблиць, презентацій) та для подання результатів виконання завдань у електронному вигляді.

4. Електронні підручники й посібники, системи дистанційного навчання є корисними для організації дистанційної форми навчання й електронної методичної підтримки навчання в класі.

Використання засобів ІКТ у навчальному процесі майбутніх учителів сприяє збільшенню інтересу та підсиленню мотивації навчання; надає можливості використання різних способів подання інформації; дозволяє активно включити студентів у навчально-виховний процес, зосереджує їхню увагу на найбільш важливих аспектах матеріалу; організовує психологічно спокійну роботу; дає змогу використовувати під час занять значні обсяги інформації (інформаційні мережі, бази даних тощо); потребує постійного підвищення кваліфікації педагогічних працівників, відповідного обладнання й удосконаленого методичного та програмного забезпечення.

У структурі професійної компетентності педагога вчені виділяють предметно-методичну, психолого-педагогічну, загальнонаукову та ІКТ-компетентність. Виділення ІКТ-компетентності як окремої складової професійної компетентності педагога обумовлено активним використанням ІКТ у всіх сферах людської діяльності, в тому числі й у освіті [6].

Під ІКТ-компетентністю студентів розуміємо свідоме володіння студентами складовими навичками ІКТ-грамотності для розв'язання питань навчальної діяльності.

При цьому акцент робиться на сформованості узагальнених пізнавальних, етичних і технічних навичок. При цьому ІКТ-грамотність визначає, якими навичками й уміннями має володіти студент для виконання такої діяльності:

- визначення інформації - здатність використовувати інструменти ІКТ для представлення інформації;
- доступ до інформації - уміння інтегрувати та представляти інформацію;
- оцінювати інформацію - уміння робити судження про якість, важливість, користь і ефективність інформації;
- створення інформації - уміння генерувати інформацію, адаптувати, застосовуючи, проектуючи, розробляючи її;
- повідомлення інформації - здатність певним чином передавати інформацію у середовищі ІКТ [1, 100].

Як показав аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження, для ефективного використання засобів ІКТ у процесі формування професійної компетентності майбутніх учителів необхідно створити відповідні умови: забезпечити навчально-виховний процес відповідним технічним обладнанням, створити й забезпечити функціонування внутрішньої мережі - Інтранету; розробити й упровадити електронні посібники, електронні навчально-методичні комплекси, що забезпечують формування професійних знань майбутніх учителів за принципами диференціації, індивідуалізації навчання; будувати навчальний процес із застосуванням інноваційних технологій на базі інтегрованих методик, шляхом упровадження сучасних ІКТ (модульне, дистанційне навчання, мобільне навчання робота в Інтернеті й Інтранеті тощо); організувати систему підвищення кваліфікації викладачів у галузі ІКТ. Одним із перспективних шляхів вирішення другої з означених проблем доцільно, на нашу думку, розглядати розробку й упровадження в навчально-виховний процес професійно орієнтованих засобів ІКТ.

Висновки. Упровадження засобів інформаційно-комунікаційних технологій у процес підготовки майбутніх учителів є ефективним засобом формування їх професійної компетентності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кадемія М. Ю. Формування інформаційно-комунікаційної компетентності у студентів педагогічного вищого навчального закладу / М. Ю. Кадемія // Психолого-педагогічні аспекти формування національної еліти. - 2010. - Вип. 1. - С. 98-103.
2. Маркова А. К. Психология профессионализма / А. К. Маркова. - М. Международный гуманитарный фонд «Знание», 1996. - 308 с.
3. Сікора Я. Б. Формування професійної компетентності майбутнього вчителя інформатики / Я. Б. Сікора // Професійна підготовка вчителів в умовах упровадження кредитно-модульної системи матеріали Всеукраїнської науково-методичної конференції / редкол. : В. О. Огнев'юк, Л. Л. Хоружа, О. В. Караман та ін. - К. : КМПУ ім. Б. Д. Грінченка, 2007. - С. 49-53.
4. Ткаченко Т. Організаційно педагогічні умови формування професійної компетентності фахівців безпеки життєдіяльності засобами інформаційно-комунікаційних технологій / Т. Ткаченко // Проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців. Наукові записки. Серія : Педагогіка. - 2009 - № 3 - С. 114-118.
5. Хуторской А. В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования / А. В. Хуторской // Ученик в общеобразовательной школе. - М.: ИОСО РАО, 2002. - С. 135-157.
6. Чернікова Л. А. Сутність поняття ІКТ-компетентності педагога / Л. А. Чернікова // Комп'ютерна грамотність вчителів з точки зору стандартів ЄС : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Полтава, 18-20 листопада 2008 р.). - П. : Полтав. ін-т післядипл. педагог, освіти ім. М. В. Остроградського, 2008. - С. 40-42.

РЕЗЮМЕ

Е. В. Годлевская. Формирование профессиональной компетентности будущих учителей средствами информационно-коммуникационных технологий.

В статье проанализованы определения понятий «компетентность», «профессиональная компетентность», «информационно-коммуникационные технологии». Исследована структура понятия «профессиональная компетентность учителя». Рассмотрены компоненты профессиональной компетентности будущего учителя: мотивационно-ценностный, содержательный, деятельностный, личностный и опытно-рефлексивный. Определены средства информационно-коммуникационных технологий и их значение в подготовке будущих учителей начальных классов. Выделены педагогические условия формирования профессиональной компетентности будущего учителя средствами информационно-коммуникационных технологий.

Ключевые слова: компетентность, профессиональная компетентность, информационно-коммуникационные технологии, ИКТ-компетентность, ИНТ-грамотность.

SUMMARY

K. Godlewska. Formation of professional competence of future teachers of Information and Communication Technologies.

In this article such definitions as competence, professional competence, informational and communicational technology are analyzed. Such components of the professional competence of future teacher as motivational value, meaningful, active, personal, research and reflective are characterized. We study the structure of the concept of teachers' professional competence and the next structural components such as subject-methodological, psychological, educational, general and ICTcompetence may be highlighted. When we talk about ICT competent students we bear in mind the conscious possession of students the constituents of ICT literacy skills for tackling educational activity. Thus ICT literacy determines which skills a student must possess in order to access, evaluate, and create media messages. The means of informational and communicational technologies are defined. To them belong: Internet technology, multimedia software, office and specialized software, electronic manuals and tutorials systems, distance learning systems (computer support training) and others. Also it is identified their importance in the preparation of future elementary school teachers: they increase the interest and motivation of strengthening education, provide opportunities to use different ways of presenting information, allow you actively include students in the educational process, focus their attention on the most important aspects of the material, organize peaceful mental work, allow you to use during the lesson large volumes of information (informational networks, databases, etc.), require continuous training of teaching staff, appropriate equipment and methodology and improved software. Informational and communicational technologies have highlighted the next pedagogical conditions of professional competence of future teachers. They have to provide the educational process with the appropriate technical equipment, adopt and implement internal network - Intranet, develop and implement electronic textbooks, electronic teaching systems which provide a professional formation of future teachers on the principles of differentiation and individualization of studying, build educational process with the use of innovative technology based on integrated techniques through the introduction of modern ICT (modular, distance learning, Mobile learning on the Internet and Intranet, etc.), organize a system of training for teachers in ICT.

Key words: competence, professional competence, information and communication technology, ICT-expertise, ICT-literacy.